

Odborný článek

Precedenční účinky rozsudků Soudního dvora Evropské unie

Iva Fellerová Palkovská

Autorka je právničkou u Veřejné ochránkyně práv a zároveň doktorskou studentkou na Katedře mezinárodního a evropského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. V minulosti působila na Nejvyšším soudu a u Soudního dvora EU.

Abstrakt

Článek je zaměřen na precedenční účinky rozsudků Soudního dvora EU. Rozebírá, jak Soudní dvůr EU pracuje se svými vlastními dřívějšími rozhodnutími a jak požaduje, aby s nimi pracovaly vnitrostátní soudy. Cílem článku je tedy nalézt odpověď na otázku zda a případně do jaké míry mají rozsudky Soudního dvora EU precedenční účinek. Věnuje se také tomu, jaký účel precedenčnost rozhodnutí v unijním právu plní. Precedenční povaha soudních rozhodnutí je stále v odborné diskuzi živé téma. Jedná se přitom o téma, které vyžaduje teoretické uchopení, zároveň však má značný význam pro právní praxi. Článek si klade za cíl přispět do tuzemské odborné diskuze k tomuto tématu ve vztahu k precedenčním účinkům rozsudků Soudního dvora EU.

Abstract

This article focuses on precedential effect of judgments of the European Union Court of Justice. It analyzes how the Court of Justice works with its own previous decisions and how it demands that national courts work with them. The aim of the article is, therefore, to answer the question if and to what extent the Court of Justice decisions have precedential effects. It also deals with the question what is the purpose of precedential effect in the Union law. Precedential nature of court decisions is still a live topic in academic discussions. It is a topic that requires theoretical underpinning and at the same time it has a great significance for legal practice. This article aims to contribute to academic discussion on this topic in relation to the precedential effect of judgments of the Court of Justice.

Precedenční účinky soudních rozhodnutí jsou stále poněkud kontroverzním tématem. Právníkům praktikujícím na evropském kontinentu zní pojem precedentu poněkud cize a spojí si jej zpravidla s působením soudních rozhodnutí v common law právním systému. Ve skutečnosti je doktrína precedentu i v rámci common law pružná a minimálně některé její prvky se projevují i na úrovni unijního soudnictví.¹

Účelem tohoto článku je prozkoumat, zda a případně do jaké míry mají rozsudky Soudního dvora EU (dále také jen „SDEU“) precedenční účinek. Na začátek bude potřeba nejprve pojem precedenčních účinků definovat, dále se budu věnovat účelu precedenčního účinku (protože pochopením účelu lze pak lépe porozumět aplikaci určitého institutu v praxi) a následně bude rozebráno, jak SDEU zachází se svými dřívějšími rozhodnutími a jak požaduje, aby s nimi zacházely soudy členských států.

1. Definice precedenčního účinku

Precedent je jedním z pojmů, pod nímž si každý něco představí, tyto představy se ale mohou poměrně významně lišit. Na tomto místě je proto potřeba definovat používané termíny a učinit některé terminologické poznámky. Řeč je o precedenčním účinku (účincích), který považuji za synonymum pro precedenčnost.

Vzhledem k tomu, že pojem precedentu pochází z právní kultury common law, při definování tohoto pojmu je namístě vyjít z pojetí precedentu v common law. Předně je potřebné uvést, že doktrína precedentu je flexibilní – pojetí precedentu se liší v různých státech common law a liší se v čase.

V našich podmínkách se vyskytuje nikoli ojediněle takové chápání precedentu, podle něhož je precedentem rozhodnutí soudu, které je formálně právně závazné a od ničeho dále neodvozené, kdy se soud neopírá o jiné prameny práva, ani vzdáleně při použití analogie, nové právní normy zcela otevřeně tvoří.² Je ovšem otázkou, jestli takováto definice není tak úzká, že pod ní nespadne ani rozhodování soudů v common law státech.³ Cross, citujíc mj. rozsudek soudce amerického Nejvyššího soudu Frankfurtera, uvádí, že Nejvyšší soud Spojených států amerických se při výkladu Ústavy především orientuje podle textu samotné Ústavy a svým vlastním dřívějším rozhodnutím připisuje druhotný, doplňující, méně podstatný význam. Doktrína závazného precedentu tudíž není vnímána tak striktně.⁴ To potvrzuje i Lord Wright ve svém mnohokrát citovaném článku o precedencích.⁵ Také angličtí soudci, jak poznamenává Kühn, při rozhodování zcela nových případů, pro něž je nutné vytvořit novou právní normu, mají tendenci svá rozhodnutí opírat o obecné principy a pravidla spíše než že by pravidlo tvořili sami.⁶ Dokonce i v common law se dříve uplatňovala deklaratorní teorie, podle níž soudci pouze deklarovali (nacházeli) právo a netvořili jej.⁷ Dnes je toto pojetí dle Kühna již překonané, nicméně stále platí, že i angličtí soudci (a v Anglii je pojetí doktríny precedentu tradičně nejstriktnější) svá rozhodnutí v odůvodněních svých rozhodnutí nestaví čistě na svých názorech, co je správné a co by mělo být právem, ale právě na obecných principech a obyčejích, které jsou zpravidla obsaženy v dřívějších soudních rozhodnutích. Cross na toto téma cituje Salmonda: „Právo může být definováno jako souhrn principů uznávaných a aplikovaných státem při výkonu spravedlnosti.“⁸ Komárek zase cituje Oliphanta, který uvádí, že dřívější rozhodnutí představují „shromážděnou moudrost lidstva“.⁹ Tridimas dovozuje, že v USA, kde je hlavním rozhodovacím kritériem pro Nejvyšší soud text ústavy, zároveň je Nejvyšší soud nucen rozhodovat případy, které mají významné politické či sociální dopady, by statické pojetí precedentu bylo nevhodné, protože by pak Nejvyšší soud nemohl

reagovat na měnící se společensko-politický a ekonomický kontext. Podle Tridimase totéž platí pro Unii a její Soudní dvůr – také Unie má psanou ústavu (Smlouvy) a Soudní dvůr je nucen mnohdy rozhodovat politické spory. Úroveň integrace se proměňuje a bylo by nevhodné, pokud by kvůli „zbožnému respektu k precedentu“ na tyto okolnosti nemohl Soudní dvůr reagovat.¹⁰

Je zde tedy vidět, že takové pojetí precedentu a chápání angloamerického práva vůbec, podle něhož soud tvoří právo, aniž by byl něčím (jinými prameny práva) omezený, je příliš úzké a nevystihují skutečnou podstatu. Jako protiklad výše uvedenému můžeme uvést pojetí, s jakým pracuje Summers a McCormick pro účely komparativní studie o fungování precedentů – za precedenty jsou považována dřívější rozhodnutí, která slouží jako model pro pozdější rozhodnutí.¹¹ Existence formální doktríny precedentu není nutná pro to, aby dřívější rozhodnutí soudů mohla být označena za precedenty, je ale vždy podrobně zkoumáno, jak precedenty v daném systému fungují, jak silnou závaznost mají.

Závaznost precedentu v angloamerickém právu má dva prvky. Jedním z nich je závaznost soudního rozhodnutí vyššího soudu pro nižší soudy. Nižší soudy jsou proto povinny precedenty následovat, pokud je nenásledují, je jejich rozhodnutí nesprávné a může proto být zrušeno. Závazné je přitom *ratio decidendi* – právní pravidlo, které bylo pro vyřešení daného sporu skutečně použito.¹² Druhým prvkem je určitá míra vázanosti soudu svým vlastním dřívějším rozhodnutím. Tato míra může být různá – některé soudy se od svého vlastního rozhodnutí absolutně nemohou odchýlit (anglický Court of Appeal, nebo House of Lords mezi lety 1898 a 1966), některé se mohou odchýlit, mají-li pro to dobré důvody (britský Supreme Court dnes).¹³ I v případech, kdy se soud může odchýlit od svého precedentu, ale platí, že obecně je jím vázán, odchýlení se je totiž výjimečným případem, soud se nemůže odchýlit jen proto, že s precedentem nesouhlasí, nýbrž pokud existují významné důvody pro odchýlení se. Tento princip, podle něhož se soudy mají držet toho, co již bylo před nimi rozhodnuto, se označuje *stare decisis*. Je tedy potřeba zdůraznit, že i v rámci common law je doktrína *stare decisis* pružným konceptem.¹⁴

Pojetí precedenčních účinků v této práci se od pojetí precedentu v common law liší. Nutno také poznamenat, že stejně jako se liší právní systémy uvnitř kontinentálního systému práva (např. francouzský, německý, skandinávský), liší se i právní řády common law zemí. Přes nepřehlédnutelné přibližování obou systémů práva, některé významné odlišnosti přetrvávají. Tato práce tedy rovnítko mezi precedentem v angloamerickém právu a v unijním právu neklade. Pro odlišení je i proto v článku používán termín precedenční účinek, nikoli precedent.

V odborné literatuře se často v souvislosti s rozsudky Soudního dvora EU objevuje označení *de facto precedent*. Toto označení je dle mého názoru nesprávné. Zda rozhodnutí je či není precedentem nebo má či nemá precedenční účinky, není otázkou fakticity, je to otázkou právní. Pokud by dřívější rozhodnutí soudu byla následována jen z praktických důvodů (např. protože se soud nižší instance chce vyhnout konfliktu se soudem vyšší instance, nebo čistě proto, že s tímto rozhodnutím souhlasí), nejedná se o precedent. Abychom mohli hovořit o precedentu či alespoň precedenčních účincích, musí mít dřívější rozhodnutí právní autoritu, musí být závazné.¹⁵

Pro účely vymezení pojmu závaznost dřívějšího rozhodnutí můžeme odkázat na rozdělení Peczenika. Peczeník rozděluje závaznost (normativní význam) do čtyř hlavních kategorií dle „intenzity“.¹⁶ Pojem závaznosti tedy nemusí nabývat čistě binární povahy závazný – nezávazný, ale může být dále vnímán jako plynulý přechod od absolutní závaznosti po absolutní nezávaznost, dobrovolnost a může tedy nabývat různé míry.

- Formální závaznost je nejsilnějším druhem závaznosti. Formálně závazný pramen právu musí soudce použít, jinak by jeho rozhodnutí bylo v rozporu s právem, bylo by zatíženo závažnou vadou, pro niž by v odvolacím řízení muselo být zrušeno. Formálně závazný precedent může být závazný absolutně, tedy bez možnosti soudu se od něj odchýlit, nebo může existovat možnost precedent změnit nebo překonat.
- Druhou kategorií závaznosti je právní (normativní) síla při neexistenci formální závaznosti. Pokud soud v rozhodnutí neaplikuje takto závazný pramen práva, je rozhodnutí z tohoto důvodu kritizovatelné a může být v odvolacím řízení zrušeno. Precedent tohoto druhu by měl být aplikován, pokud nenastanou určité výjimečné okolnosti, nebo minimálně pokud neexistují (objektivně) dobré důvody, pro které by aplikován být neměl.
- Třetí kategorií je situace, kdy pramen práva není formálně závazný, nemá právní (normativní) sílu, ale poskytuje argumentaci další podporu. Pokud soud neaplikuje takto závazný precedent, jeho argumentaci (do určité míry) schází přesvědčivost, ale v odvolacím řízení by toto rozhodnutí zrušeno nebylo.
- Nejméně silným druhem závaznosti je pouhá ilustrativnost či jiný podobný význam.

Precedenční účinek nemusí být vnímán jako závaznost pouze prvně zmíněného typu, ale může nabývat i podoby ad 2. Pro účely tohoto článku zahrnuje precedenční účinek první dva stupně závaznosti. Ty totiž nejlépe odpovídají významu pojmu právní závaznost, druhé dvě kategorie bychom mohli vystihnout spíše pojmy přesvědčivost, názornost, či následovanihodnost.¹⁷

Precedenční účinek je nutno odlišovat od kasační závaznosti rozhodnutí nadřízeného soudu, která je v našich poměrech obecně přijímaná a plyne přímo z jednotlivých procesních předpisů.¹⁸ Kasační závaznost je možné chápat jako vázanost soudu nižšího stupně právním názorem nadřízeného soudu, uplatňuje se v řízení v rámci instančního postupu, tj. nepůsobí mimo projednávanou věc. Precedenční účinek je také nutno odlišovat od právní moci, právní moc značí, že rozhodnutí je již konečné a závazné. Následkem právní moci je vznik překážky věci rozsouzené, která brání tomu, aby o předmětu sporu bylo znovu v jiném řízení rozhodováno. Právní moc se projeví nejen v případech s identickým předmětem, ale také v těch, jejichž posouzení je závislé na výsledku předchozího řízení (prejudiciální závaznost).¹⁹

2. Účel precedenčního účinku

Účel precedenčního působení rozhodnutí SDEU v unijním právu je v zásadě dvojitý – právní jistota a zajištění jednotného výkladu unijního práva.

Precedenční účinek je zaměřen na zachování právní jistoty. „*Je základní zásadou spravedlnosti, že stejné případy mají být rozhodnuty stejně*“. Touto větou vystihující podstatu právní jistoty začíná Cross knihu *Precedent in English Law*. Tato zásada se uplatňuje snad ve všech právních systémech. Liší se přitom míra významu, či váhy, jakou dříve rozhodnuté případy mají pro soud rozhodující aktuální spor.²⁰ Právní jistota je coby obecná zásada právní společná právním řádům členských států Unie bezesporu vlastní i unijnímu právu. Pojem právní jistoty je však velmi obecný až nejasný a je těžké přesně jej definovat. Argumentací nutností zachovat právní jistotu lze totiž někdy odůvodnit určitý

závěr, stejně jako jeho protiklad – Tridimas jako příklad uvádí, že právní jistotu lze jako argument použít jak pro připuštění přímého účinku směrnic, tak pro jeho popření.²¹

Souvislost právní jistoty a precedenčního účinku tkví v tom, že precedenční působení soudních rozhodnutí obecně přispívá k vyjasnění obsahu pravidel (právních norem) – je-li právní norma vykládaná a aplikovaná stále stejným způsobem, v souladu s judikaturou, přispívá tato judikatura k jistotě adresátů právních norem. To je skutečnost obecně platná v každém právním řádu, nejen v tom unijním.

V zájmu zachování právní jistoty Soudní dvůr ve věci Foto-Frost²² rozhodl, že soudy členských států nemohou unijní akt prohlásit za neplatný, jediný k tomu oprávněný je Soudní dvůr. Odůvodněno bylo toto rozhodnutí potřebou zajistit jednotu a soudržnost unijního právního řádu, přičemž té by nemohlo být dosaženo, pokud by každý soud každého členského státu posuzoval platnost unijních aktů samostatně. Dojde-li tedy vnitrostátní soud k závěru o neplatnosti unijního předpisu, který má aplikovat, musí podat Soudnímu dvoru předběžnou otázku.²³ Zajímavé přitom je, že v případě CILFIT byl pro účely posuzování výkladu norem zvolen v podstatě opačný postup – vnitrostátní soudy byly Soudním dvorem instruovány, aby se pokusily unijní právní normu interpretovat samy, přirozeně ve světle zvláštní povahy unijního právního řádu, jeho systematiky a při zohlednění dřívější judikatury SDEU, a pouze pokud mají nejasnost v tom, jakým způsobem unijní normu aplikovat, mají se obrátit na Soudní dvůr. Tyto dva přístupy jsou protichůdné jen zdánlivě, ve skutečnosti je pro ně dobré opodstatnění.²⁴ Pokud by každý soud v Unii mohl posoudit platnost unijního aktu samostatně, časem by velmi pravděpodobně vznikly značné rozdíly mezi jednotlivými státy (možná i v rámci státu), které by pramenily z toho, že daný akt se někde aplikuje a jinde se neaplikuje vůbec. U interpretace sice také může vzniknout riziko, že původní norma nabyde různých obsahů podle toho, kdo ji vykládá, nemělo by však docházet k tomu, že výklad bude úplně opačný ve vztahu k původnímu smyslu či znění normy. Rozdíly v aplikaci tedy nemusí být (neměly by být) tak výrazné. Praktickým důvodem tohoto Soudním dvorem přijatého řešení může být také fakt, že zatímco výklad unijního práva provádí soud vždy, když právo aplikuje, a nejasnosti ohledně správného výkladu proto obecně mohou vznikat velmi často, pochybnosti o platnosti aktu budou vyvstávat zřídka a riziko, že by Soudní dvůr byl zavalen předběžnými otázkami na platnost unijních aktů zde proto nevzniká na rozdíl od situace, kdy by soudy členských států měly povinnost obracet se na Soudní dvůr s nejasnostmi ohledně výkladu i v případech, kde již dříve Soudní dvůr danou otázku výkladu vyřešil.

V unijním právu má precedenční účinek významný rozměr spočívající v tom, že přispívá k jednotnému výkladu a aplikaci práva napříč členskými státy.²⁵ Jednota unijního práva by se obtížně dosahovala, kdyby neexistoval (soudní) orgán, jehož rozhodnutí by měla alespoň nějakou míru autoritativnosti nejen ve sporu, z něhož rozhodnutí vzešlo, ale i šířeji, mimo daný případ. Potřeba jednoho orgánu autoritativně určujícího, co je právem, je zesílena tím, že unijní právo je v drtivé většině aplikováno orgány členských států a neexistuje žádná zvláštní unijní soustava soudů, jako tomu je v některých federacích, které by se na unijní právo specializovaly.

Ve specifickém kontextu Unie tvořené 28 státy, které prošly různým vývojem a mají různé právní tradice, a kde funguje decentralizovaný systém vymáhání práva, je proto zájem na jednotném výkladu a aplikaci práva ještě výraznější nežli v kontextu vnitrostátního práva.²⁶ Také generální advokát Capotorti ve svém stanovisku k věci CILFIT uvedl, že na jednotném výkladu unijního práva existuje objektivní a veřejný zájem.²⁷ Nutnost zajistit jednotný výklad a aplikaci unijního práva jako hlavní

důvod a zdroj precedenčního účinku rozhodnutí SDEU je jako mantra opakován jak Soudním dvorem EU samotným, tak v odborné literatuře.²⁸

Tyto dvě roviny, právní jistota a jednotný výklad a aplikace unijního práva, je potřeba vnímat společně, protože byť má každá platnost sama o sobě, teprve dohromady vytváří spojitý obraz účelu precedenčního účinku v právu EU a vysvětlují jeho význam. Účelem právních norem, které Unie vydává, stejně jako Smluv, které byly vytvořeny a přijaty členskými státy, je v podstatě určité přiblížení, někdy přímo sjednocení, nebo alespoň jednotná koordinace pravidel, které v Unii platí na vnitřním trhu i mimo něj, v oblastech, které pokrývá primární právo (oblast občanství, lidských práv, společné zahraniční a bezpečnostní politiky atd.). Bez určitého sjednocení (přiblížení, koordinace) by unijní právo pozbylo smyslu. Pro dosažení jednotné interpretace a aplikace unijního práva slouží mimo mechanismů jako je řízení o porušení povinnosti členským státem také precedenční účinek.

3. Právní úprava

Přirozeně bychom právní úpravu, která by stanovovala účinky rozsudků Soudního dvora či jejich postavení mezi prameny práva hledali v zakládacích Smlouvách. Ty však žádné pravidlo o precedenčním či obdobném působení rozsudků SDEU neobsahují. Dále by nabízelo hledat tuto právní úpravu ve Statutu Soudního dvora EU. Ani on ale zmínku o precedenčním účinku, natož vysvětlení jeho fungování, neobsahuje. Výslovná úprava v psaném unijním právu chybí.

Pravomoc vydávat rozhodnutí, která mají význam obecný, tedy širší než pouze pro účastníky daného řízení, Soudnímu dvoru plyne z čl. 19 Smlouvy o Evropské unii, jenž Soudní dvůr zmocňuje (a zároveň mu ukládá povinnost) dbát na dodržování práva při výkladu a provádění Smluv.²⁹ O toto, značně obecné a nekonkrétní ustanovení se opírá celá rozhodovací činnost Soudního dvora EU, jak je popsána níže.

Walter provedl analýzu různých ustanovení Smluv s cílem zjistit, které z nich Soudní dvůr EU opravňuje k dotváření práva. Identifikoval pouze jediné, a sice čl. 19 SEU.³⁰ Podle Waltera³¹ pojem *práva* v tomto ustanovení („...Zajišťuje dodržování práva...“) ukazuje na to, že je zde i jiné právo než to, které je výslovně zachyceno ve Smlouvách. Pokud toto *právo* velí případ rozhodnout (například v souladu se zásadou zákazu odeprání spravedlnosti), ač pro něj chybí ve Smlouvách jednoznačné řešení, musí Soudní dvůr takovou mezeru v právu zaplnit výkladem. Zároveň se zamýšlí nad významem pojmu *zajišťovat* (dodržování práva) – pokud má SDEU skutečně zajišťovat (*ensure, sichern*) dodržování práva, musí mu v určitých hranicích být dovoleno normy vytvářet, čili dotvářet právo, pokud toho nelze dosáhnout výkladem. Dále uvádí, že na rozdíl od formulace v německé ústavě, podle níž je soudní moc vázaná zákonem a právem,³² formulace ve Smlouvách naznačuje spíše aktivní roli SDEU při zajišťování dodržování práva. Kdyby SDEU nemohl dotvářet právo, nemohl by dle Waltera plnit své úkoly vymezené čl. 19 SEU.

Dalším ukazatelem precedenčního působení judikatury Soudního dvora v právních předpisech je čl. 99 Jednacího řádu Soudního dvora. Ten umožňuje Soudnímu dvoru rozhodnout v řízení o předběžné otázce odůvodněným usnesením, je-li možné odpověď na předběžnou otázku jasně vyvodit z judikatury. Toto pravidlo však díky své formulaci a díky svému zakotvení v Jednacím řádu však může působit nejvýše jako nepřímý důkaz precedenčního účinku judikatury Soudního dvora, nikoli jako jeho zakotvení.

Odpověď na otázku, zda a případně do jaké míry mají rozsudky SDEU precedenční účinek, je potřeba hledat v judikatuře SDEU. Soudní dvůr se účinky svých rozsudků mimo právě projednávanou věc zabýval v řadě případů, byť nikdy nepoužil slovo precedent ani precedenční účinek.

Otázka, zda je judikatura SDEU dostatečným zdrojem povinnosti následovat dřívější rozsudky SDEU, je klasickým projevem doktríny *kompetenz-kompetenz*. Je to Soudní dvůr, který má poslední slovo ve výkladu unijního primárního i sekundárního práva a to včetně výkladu své vlastní pravomoci, jak ji zachycují Smlouvy. Členské státy jsou sice pány Smluv, kteří je mohou změnit, Soudní dvůr Smlouvy ale vykládá. Absenci zmínky o precedenčním účinku rozsudků SDEU v psaném právu také můžeme vnímat jako absenci pravidla, které by precedenční účinek rozsudků zakazovalo.³³

Pozornost je také potřeba věnovat Prohlášení č. 17 o přednosti práva připojené k Závěrečnému aktu mezivládní konference, která schválila Lisabonskou smlouvu. V tomto prohlášení mezivládní konference složená ze všech tehdejších členských států Unie uznává přednost unijního práva tak, jak plyne z judikatury Soudního dvora. Odkazuje přitom na právní stanovisko Rady, podle něhož je zásada přednosti unijního práva před právem vnitrostátním základní zásadou práva Unie, což potvrdil Soudní dvůr. Mikelson z prohlášení dovozuje, že konference uznala platnost a závaznost všech obecných zásad unijního práva tak, jak jsou konkretizovány v judikatuře SDEU a tím pádem také judikaturu SDEU. Na právní závaznost prohlášení k zakládacím smlouvám unie existují různé názory – podle některých prohlášení mohou vyvolávat právní následky, podle jiných jsou nezávazná.³⁴ Otázkou je, co můžeme vyvozovat z toho, že ustanovení o přednosti unijního práva není přímo ve Smlouvách – částečně se s tím sice vypořádává samo prohlášení, které v části, kde cituje stanovisko právní služby Rady, uvádí, že „*skutečnost, že zásada přednosti nebude v budoucí smlouvě uvedena, nezmění žádným způsobem existenci této zásady ani stávající judikaturu Soudního dvora*“, ale pokud bychom vycházeli z toho, že prohlášení je právně nezávazné, bylo by právně nezávazné i toto vyjádření. Na druhou stranu tím, že členské státy (mezivládní konference) uznaly zásadu přednosti, již formuloval Soudní dvůr a která (mimo toto prohlášení) neměla a nemá odraz ve Smlouvách, uznaly také pravomoc Soudního dvora zásadu přednosti interpretačně dotvořit (či vytvořit?) ze Smluv, z jejich textu, systematiky a účelu. Má-li Soudní dvůr pravomoc judikaturou formulovat zásadu přednosti, která je považována za právně závaznou, a fortiori by závazná měla být jeho judikatura obecně. Z tohoto pohledu tedy prohlášení určitou míru právní závaznosti judikatury Soudního dvora, byť nepřímou, potvrzuje. Kromě toho má prohlášení nepochybně velkou autoritu, jelikož jej učinily všechny státy – páni Smluv, tedy hlavní (nejvyšší) tvůrce unijního práva.³⁵

4. Práce SDEU se svými dřívějšími rozhodnutími

Otázka právních účinků rozsudků SDEU se přirozeně musela stát předmětem jeho rozhodování hned zkraye jeho fungování. Evropská unie a její Soudní dvůr se stali novými hráči v právu na evropském kontinentu a vzhledem ke zvláštní povaze unijního práva a nedostatečnému vymezení právních účinků rozsudků SDEU ve Smlouvách, to musel být právě Soudní dvůr, kdo je měl blíže vymezit.

Již v roce 1962 položila nizozemská Tariefcommissie Soudnímu dvoru předběžnou otázku nepřímou směřující na to, jaký účinek může přiznat dříve vydanému soudnímu rozhodnutí, které vyjasnilo identickou právní otázku, o jakou jde i v současném řízení.

Předběžné otázky podané Tariefcommissie ve věci Da Costa byly stejného znění jako ty, které byly

dříve podány v případě Van Gend en Loos. Soudní dvůr proto tázajícímu se soudu poskytl stejnou odpověď na předběžné otázky a v odůvodnění doplnil, byť poněkud kuse, jakým způsobem mají vnitrostátní soudy přistupovat k jeho dřívějším rozsudkům. Doslova uvedl, že „ačkoli *třetí odstavec čl. 267 SFEU bezvýjimečně požaduje, aby soudy členských států, proti jejichž rozhodnutím není přípustný opravný prostředek, položily předběžnou otázku ohledně každé otázky výkladu, která před nimi vyvstane, síla výkladu podle čl. 267 SFEU, který Soud již dříve podal, může zbavit tuto povinnost účelu a zbavit ji podstaty*.“³⁶

Svůj postoj k precedenčnímu účinku potvrdil ve slavném rozhodnutí CILFIT, v němž Soudní dvůr odkázal na rozhodnutí ve věci Da Costa a dále doplnil, že pro analogickou aplikaci závěru z předchozího rozhodnutí nemusí být skutkové okolnosti případů identické a je nerozhodné, z jakého druhu soudního řízení rozsudek vychází (zda se jedná o rozhodnutí o předběžné otázce, rozhodnutí ve věci porušení povinnosti členským státem, nebo třeba rozhodnutí v řízení o nečinnosti orgánu Unie nebo jiné).³⁷ Tímto rozhodnutím jednak zúžil povinnost vnitrostátních soudů podat předběžnou otázku, jednak vyjasnil postavení soudního rozhodnutí v systému pramenů práva Evropské unie.

Tato dvě rozhodnutí jsou základními kameny precedenčního působení rozsudků SDEU v unijním právu a stále představují platné právo, Soudní dvůr s nimi pracuje a odkazuje na ně. Aplikaci pravidel plynoucích z těchto dvou rozsudků Soudním dvorem rozebral výstižně generální advokát Wahl ve stanovisku k věci Van Dijk. Generální advokát nejprve shrnul podstatu těchto pravidel – Soudní dvůr umožnil vnitrostátním soudům „*za určitých okolností vyřešit otázku unijního práva na vlastní zodpovědnost*“, načrtnul různé náhledy generálních advokátů na pravidla plynoucí mj. z těchto rozsudků, načež dospívá k závěru, že Soudní dvůr fakticky uznává právní hodnotu precedentu, což dokazuje na tom, že Soudní dvůr návrhy generálního advokáta na omezení či změnu doktríny CILFIT setrvale odmítá. Zároveň zcela otevřeně uznává, že doktrína CILFIT není v čase neměnná a je potřeba ji dále cízelovat.³⁸

Práci Soudního dvora se svými předchozími rozhodnutími analyzoval Jacob.³⁹ Soudní dvůr nejčastěji používá svá dřívější rozhodnutí pro účel konstatování právních norem, tím je míněna situace, kdy při popisu, co je platným právem, odkazuje (mnohdy výlučně) na judikaturu.⁴⁰ Druhé nejčastější užití dřívější judikatury je pro účely výkladu konkrétních ustanovení psaného práva, což je postup dobře zažitý a často přirozeně používaný v podmínkách vnitrostátního soudnictví na evropském kontinentu.⁴¹ Zatřetí používá Soudní dvůr odkaz na dřívější rozsudek namísto odůvodnění, jak došel k určitému dílčímu závěru – soud zde jednoduše odkáže na dřívější rozsudek, který už daný závěr obsahuje.⁴² Usnadňuje tak přijetí závěru adresátem. V menší míře jsou odkazy na judikaturu Soudním dvorem užívány také za účelem výkladu dřívějších rozsudků, nebo výkladu obecných právních pravidel, která nejsou zachycena v psaném právu (např. obecné zásady unijního práva).⁴³

Co se týče formy odkazu (citace) na dřívější rozsudky, převažují prosté odkazy (*string citation*), kdy Soudní dvůr pouze na dřívější rozsudek odkáže, ale nijak jej blíže nepopisuje, nezmiňuje kontext, nerozebírá právní hodnocení, nepolemizuje s ním. Méně časté jsou pak věcné citace (*substantive citation*), kdy Soudní dvůr rozebírá dřívější rozsudek podrobněji, aby se s ním ztotožnil nebo naopak se od něj odlišil.⁴⁴ V rozsudcích se přirozeně často oba druhy odkazů doplňují, ale prosté odkazy dominují výrazně.⁴⁵

Ze samotných rozhodnutí, v nichž Soudní dvůr dává návod vnitrostátním soudům, jak s jeho judikaturou zacházet, i z toho, jak sám se svými rozhodnutími pracuje, můžeme vidět, že přiznává své

judikatuře určité precedenční (normativní) účinky a pracuje s ní jako s plnohodnotným pramenem práva. Můžeme to ilustrovat na převažujícím užívání prostých odkazů na dřívější judikaturu a především na prvním zde zmíněném užití precedentu, jím Soudní dvůr ukazuje, že celé odůvodnění rozsudku se dá vystavět na judikatuře a není na překážku, když není opřeno o žádný právní předpis.

Zároveň je potřeba říci, že explicitní shoda na právní povaze rozsudků SDEU na samotném SDEU nepanuje. V řadách generálních advokátů lze nalézt různé názory, za všechny uvedme následující příklady. Generální advokátka Trstenjak je toho názoru, že „*Vytváření precedenčních rozsudků není charakteristikou vlastní soudům Unie*“⁴⁶, k závěru, že rozsudky Soudního dvora nejsou závaznými precedenty, dochází i generální advokátka Kokott.⁴⁷ Opačný názor zastává například generální advokát Warner, který mluví o vázanosti všech unijních soudů *ratione decidendi* rozsudku Soudního dvora a o doktríně *stare decisis*,⁴⁸ nebo již zmiňovaný generální advokát Wahl.⁴⁹

Oproti stanoviskům generálních advokátů pluralitu názorů v rozsudcích SDEU nenalezneme, neboť samotný SDEU se v rozsudcích k precedenčnosti svých rozsudků nevyjadřuje. Jaký je důvod? Dilem to, že rozsudek je do značné míry kolektivní dílo senátu a kontroverzní otázky v něm proto často nebývají uvedeny, čtenář se dozví jen výsledek, nikoli kompletní argumentaci, která k výsledku vede. Dilem to může být pragmatické rozhodnutí – výslovné uznání i odmítnutí precedenčních účinků by v právní vědě i praxi patrně vyvolalo bouřlivé reakce. Celý vztah by se dal popsat sloganem „Don't ask, don't tell“ – vnitrostátní soudy se otevřeně na precedenční povahu rozsudků Soudního dvora neptají a Soudní dvůr na tuto otázku nemusí odpovídat, postačí dát vysvětlení, jak postupovat v konkrétním případě, či obecná vodítka. To se však jeví být poměrně jasné.

Vydeme-li z toho, že s precedenčním působením jsou spjaty dva znaky – jednak závaznost pro hierarchicky níže postavené soudy a jednak určitá míra závaznosti dříve vyjádřeného právního názoru pro soud, který tento právní názor vydal, je potřeba dojít k následujícímu závěru. Ze samotné judikatury SDEU lze vysledovat, že SDEU považuje své rozsudky za součást práva a po vnitrostátních soudech proto požaduje, aby je respektovaly – tedy aby je aplikovaly, nebo podaly novou předběžnou otázku.

Posouzení druhého znaku, závaznosti pro samotný soud, je podstatně problematičtější. SDEU svou judikaturu zpravidla následuje, odchyluje se výjimečně. Zároveň je zřejmé, že absolutně vázán se svou judikaturou Soudní dvůr ani Tribunál necítí. Z této praxe ale nelze usuzovat na to, zda se SDEU cítí být obvykle vázán vlastní judikaturou (s připuštěním možnosti se výjimečně odchýlit), ani na to, že se jí vázán být necítí. Ze samotných rozhodnutí se žádné úvahy, které by tuto otázku osvětlily, vyčíst nedají. Důvodem bude patrně to, že rozsudky jsou kolektivním dílem soudního senátu a při neexistenci disentů, a tedy možnosti vyjádřit svůj nesouhlasný postoj, jsou výsledkem kompromisu. Stává-li se proto, že v rozhodnutích se občas vyskytují mezery v argumentaci a čtenář si chybějící argumentaci musí domýšlet, není překvapující, že se v rozhodnutích neobjevují úvahy nad vázaností soudu svým vlastním dřívějším právním názorem.

Závěr o tom, zda se SDEU sám cítí být obvykle vázán svými předchozími rozhodnutími s jistotou učinit nelze. Je ale možné uzavřít, že rozsudky Soudního dvora EU ve vztahu k soudům členských států precedenční, tedy normativní, účinky mají.⁵⁰

5. Rozsah precedenčních účinků

Je rovněž třeba určit, jaký je rozsah precedenčního účinku rozsudků SDEU – jaká část rozsudku má precedenční účinek, jinými slovy která část rozsudku tvoří jakési *ratio decidendi* závazné pro další případy. Je zřejmé, že rozsah precedenčních účinků se nemůže vztahovat pouze na výrok rozhodnutí, protože v něm není obsaženo pravidlo, které by bylo možné v následujících případech aplikovat. Musí se proto vztahovat i na odůvodnění.⁵¹ Precedenční účinek se vztahuje k zobecněnému právnímu pravidlu, které je obsaženo v rozsudku. Je potřeba jej vnímat v kontextu skutkového stavu v daném případě, protože ten dal vzniknout sporu a také jeho právnímu řešení, které soud přijal. Závazné je ale pravidlo, které z něj plyne, to je pak aplikovatelné na pozdější případy.⁵²

Přes viditelnou podobnost s *rationem decidendi* v common law, je potřeba říci, že práce common law soudce s precedenty a práce soudce SDEU s vlastními předchozími rozhodnutími se liší. Důkladné posuzování skutkového stavu aktuálního případu a případu, který dal vzniknout předcházejícímu rozhodnutí (precedentu), a hledání jejich podobností a odlišností je pro práci s precedenty v common law naprosto zásadní.⁵³ V kontinentálním právním systému přesný skutkový stav případu, na podkladě kterého některý z vyšších soudů⁵⁴ vydal rozhodnutí, na něž je jako na ustálenou judikaturu často nižšími soudy odkazováno, nehraje zdaleka takovou roli.

Práce SDEU s předchozími rozhodnutími spíše připomíná práci kontinentálních soudů⁵⁵ – Soud z dřívějšího rozhodnutí „vyextrahuje“ zobecněné pravidlo a v dalších případech jej aplikuje bez toho, aby detailně rozebíral skutkový stav z předchozího rozhodnutí. Tento *pro futuro* aplikovatelný závěr z rozsudku se vyznačuje poměrně velkou mírou obecnosti podobně jako u právních předpisů – je sice konkrétnější než právní norma, ale zároveň výrazně obecnější než pouhé řešení jednotlivého případu, vzniká tak dojem vytvoření další právní normy.⁵⁶ Stehlík podotýká, že nelze rozhodnutí Soudního dvora zařadit ani do právního systému kontinentálního ani common law, jelikož jejich je postavení svěbytné, „s určitou nadsázkou je možné je označit za jistý přechod“.⁵⁷

SDEU někdy pouze odkáže na dřívější rozhodnutí (uvede jeho název), někdy jej blíže rozebírá (méně často), v dřívějších dobách pouze zopakoval právní závěr plynoucí z dřívějšího rozsudku, aniž by však na tento jakkoli odkázal. Rozsah precedenčního účinku je ale všech případech stejný – vždy je určující onen zobecněný právní závěr citovaného dřívějšího rozhodnutí. Mackenzie Stuart a Warner (někdejší britský soudce Soudního dvora a generální advokát) jako příklad práce Soudního dvora s tímto zobecněným právním závěrem (který nazývají *rationem decidendi*) uvádí případ *Express Dairy Foods*⁵⁸ – v tomto případě namítali žalobci neplatnost nařízení Komise z důvodů, pro které již Soudní dvůr dříve prohlásil za neplatné jiné nařízení Komise, jež upravovalo stejnou materii, pouze se vztahovalo na jiné časové období. V rozsudku v této věci Soudní dvůr odkázal na své dřívější rozhodnutí, analyzoval jej, aby zjistil, jaké důvody vedly k prohlášení nařízení Komise za neplatné, posoudil, že stejné důvody jsou dány i v aktuálním případě, a následně tak dospěl k závěru, že i nařízení Komise napadená v právě projednávaném případě, musí být prohlášena za neplatná. Mackenzie Stuart a Warner hodnotí, že Soudní dvůr v tomto případě postupoval jako by postupoval common law soudce – z rozhodnutí v podobné věci vyextrahuje *ratio decidendi*, zváží, zda se toto *ratio* dá aplikovat i na aktuální případ a pokud ano, aplikuje ho.⁵⁹

Otázkou hodnou pozornosti je také, zda se precedenční účinek do stejné míry vztahuje na rozsudky bez ohledu na typ řízení, v němž byly vydány, nebo zda mezi nimi jsou nějaké rozdíly. Precedenční účinky jsou v literatuře nejčastěji rozebírány ve vztahu k řízením o předběžné otázce. Stejně tak

většina rozhodnutí Soudního dvora, jež vysvětlují, jak mají vnitrostátní soudy s judikaturou Soudního dvora zacházet, se týká rozhodnutí o předběžných otázkách. To ale neznamená, že by precedenční účinek měla pouze rozhodnutí o předběžné otázce.⁶⁰ Soudní dvůr totiž v rozsudku CILFIT uvedl, že otázka výkladu unijního práva je dostatečně jasná (a není tudíž potřeba podávat novou předběžnou otázku), pokud na ni odpověď plyne z dřívějších rozhodnutí SDEU, *bez ohledu na typ řízení, které k daným rozhodnutím vedlo*. Později to Soudní dvůr potvrdil například v rozhodnutí Schonenberg, kde v rozhodnutí o předběžné otázce odkázal na rozsudek vydaný v řízení o porušení povinnosti členským státem a založil na něm právní hodnocení v aktuálním případě.⁶¹ Naopak v řízení Komise proti Belgii vyšel Soudní dvůr z právního názoru, který dříve učinil v rozhodnutí o předběžné otázce.⁶² Je tedy možné uzavřít, že precedenčním účinkem jsou nadány rozsudky SDEU bez ohledu na typ řízení, v němž byly vydány.

6. Překonání dřívější judikatury SDEU

Mluvíme-li o překonání dřívější judikatury a její změně, dostává se zde do konfliktu zásada právní jistoty, jež je účelem precedenčního účinku, a nutnost umožnit vývoj v právu. Obecně je tedy žádoucí, aby ke změnám nedocházelo příliš často. S precedenty v common law je navíc spjata i vázanost soudu vlastním rozhodnutím, byť soudy (především ty nejvyšší) mají možnost v odůvodněných případech precedent překonat. Důvody, pro které je možné překonat dřívější judikaturu, nikde zpravidla stanoveny nejsou, ani v common law, ani v unijním právu. Je proto zpravidla úkolem samotných soudů tyto důvody nalézt a následně akademiků je případně kategorizovat. Autoři odmítající precedenční působení SDEU často argumentují tím, že pokud by bylo rozhodnutí SDEU precedendem, zablokoval by se tím vývoj v právu. Neberou při tom ale do úvahy, že i soudy v common law mají zpravidla možnost změnit výklad a nemusí čekat, až změnu právní úpravy provede zákonodárce.

Soudní dvůr svou judikaturou není vázán absolutně. Zpravidla ji následuje, ale má možnost se odchýlit a překonat ji či jinak změnit. Jak poznamenává Bebr, „*Soud si vyhrazuje exkluzivní pravomoc změnit nebo upřesnit svou judikaturu, je-li to potřeba, s ohledem na vývoj právního řádu [Unie]*“.⁶³

Pokud se týká vázanosti Tribunálu svými vlastními rozhodnutími, zpravidla je v literatuře zastáván názor, že podobně jako Soudní dvůr ani Tribunál svými předchozími rozhodnutími není vázán absolutně, byť je zpravidla následuje.⁶⁴ Nabízí se také otázka, zda je Tribunál vázán rozhodnutími Soudního dvora. Byť se na tuto otázku v literatuře dá nalézt i kladná odpověď,⁶⁵ v praxi je sice judikatura Soudního dvora v rozsudcích Tribunálu hojně citována, Tribunál se v některých případech od judikatury Soudního dvora odchyluje, jelikož se judikaturou Soudního dvora vázán být necítí – „*je potřeba mít na paměti, že [Tribunál] je rozsudky Soudního dvora vázán zaprvé za okolností stanovených v [čl. 61 odst. 2 Statutu Soudního dvora Evropské unie]*“⁶⁶, a zadruhé *v souladu s principem právní moci*.“⁶⁷

Jako nejčastější příklady překonání judikatury Soudním dvorem bývají uváděny případy HAG II a Keck a Mithouard.⁶⁸ V případě HAG II⁶⁹ se společnost HAG domáhala zastavení importu zboží z Belgie do Německa, které bylo belgickou společností prodáváno pod stejnou značkou. Soudní dvůr se musel vypořádat s tím, že podle jeho dřívějšího rozsudku HAG I⁷⁰ je takové omezení nepřípustné, jelikož výkon práv plynoucích ze zaregistrované ochranné známky, kterou držela společnost HAG, může přispívat k rozdělení trhu a ovlivnit tak volný pohyb zboží na vnitřním trhu. V rozsudku HAG II Soudní dvůr na rozsudek HAG I výslovně odkázal a uvedl, že „*považuje za nezbytné přehodnotit*

výklad plynoucí z uvedeného rozsudku ve světle judikatury, která se vyvinula s ohledem na vztah mezi obchodním a průmyslovým tajemstvím a obecnými ustanoveními Smlouvy, zejména v oblasti volného pohybu zboží.“ Příklad HAG II je tak příkladem výslovného překonání judikatury, kde je zřejmé, že dřívější rozsudek už není soudem považován za platné právo.

Oproti tomu případ Keck a Mithouard⁷¹ je příkladem implicitní, skryté změny judikatury. O tomto případě se často uvádí, že se jedná taktéž o příklad překonání judikatury, ve skutečnosti by bylo přesnější hovořit spíše o zúžení, tedy částečném překonání a částečném následování dřívější judikatury. Prvním ze série případů byl belgický případ Dassonville,⁷² v němž Soudní dvůr definoval opatření s rovnocenným účinkem jako kvantitativní omezení dovozu, tedy pojem ve Smlouvách používaný, avšak nedefinovaný. Soudní dvůr tento pojem vyložil velmi obecně a široce, což mělo za následek přívál předběžných otázek zaměřených na to, zda jsou různé předpisy členských států s takto široce postaveným pravidlem v souladu.⁷³ Soudní dvůr nejprve svou definici zpřesnil rozsudkem ve věci Cassis de Dijon,⁷⁴ kde vytvořil tzv. pravidlo rozumu a rozšířil možnosti státu omezit volný pohyb zboží i mimo důvody uvedené v dnešním čl. 36 SFEU, zároveň pro jejich uplatnění stanovil podmínku nezbytnosti.⁷⁵ Pravidlo Dassonville se i nadále ukázalo jako příliš široké a nevyhovující, proto je Soudní dvůr dále upravil rozsudkem ve věci Keck a Mithouard tak, že se nevztahuje na právní úpravu prodejních praktik (způsobů prodeje výrobků). Soudní dvůr nejprve užil formulaci „*je nezbytné znovu přezkoumat a vyjasnit judikaturu v této oblasti*“, následně výslovně potvrdil platnost pravidla plynoucího z rozsudku Cassis de Dijon, aby dále uvedl, že „*v rozporu s tím, co bylo judikováno dříve*“ se za omezení volného pohybu zboží ve smyslu rozsudku Dassonville nepovažuje právní úprava prodejních praktik (nejsou-li diskriminační). Na tomto případě lze ilustrovat možnost Soudního dvora manévrovat mezi jednotlivými dřívějšími rozhodnutími, dle potřeby je měnit a postupně tak vytvářet kompletní soubor pravidel, která se na určitou oblast aplikují.

Je potřeba říci, že Soudní dvůr ani Tribunál se od svých dřívějších rozhodnutí neodchylují příliš často, ve valné většině případů svá dřívější rozhodnutí následují. K překonání precedentu dochází spíše ve výjimečných případech, což vedlo Jacoba k paradoxnímu zjištění, že ač se Soudní dvůr necítí být vázán svými předchozími rozhodnutími, následuje je svědomitěji než leckteré common law soudy.⁷⁶

Důvody pro překonání dřívější judikatury je dle Tridimase možno v zásadě zařadit do tří kategorií. Zaprvé se jedná o případy, které byly vynucené vývojem integrace v Unii – například se může jednat o případ Černobyl, kdy kompetence Parlamentu neodpovídaly tehdejší skutečné úrovni integrace, oproti které jejich vyjádření ve Smlouvách zastaralo. Druhou kategorií jsou případy, jejichž právní řešení se ukázalo jako nefunkční, nevyhovující realitě, jako příklad uvádí rozebírané rozhodnutí ve věci Keck a Mithouard. Za třetí kategorii považuje Tridimas případy, jejichž právní posouzení se ukázalo být chybné, jako tomu bylo třeba v případě HAG II.⁷⁷

Jacob rozlišuje šest obecných důvodů pro překonání dřívější judikatury Soudním dvorem, byť se v zásadě jedná o jemnější dělení než výše popsané Tridimasovo. Také Jacob identifikuje jako kategorii případy, které byly rozhodnuty chybně, a jejichž právní řešení se ukázalo jako v praxi nefunkční. Dále rozlišuje dvě kategorie zastarání judikatury – jednak mohla judikatura zastarat z důvodu vývoje protichůdné judikatury v jiných oblastech (zde jako příklad uvádí případ HAG II), jednak z důvodu jiných změn v právu, například v důsledku revize Smluv nebo unijní legislativy (zavedení unijního občanství do Smluv bylo rozhodujícím argumentem v případě Grzelczyk). Za další kategorii důvodů pro překonání dřívější judikatury považuje nerovnováhu mezi principy, jako například případech

týkajících se Parlamentu rozebíraných v 1. kapitole, kde se jednalo o nerovnováhu mezi aktivní a pasivní legitimací ve sporech před Soudním dvorem. Poslední kategorií je změna společenských okolností nebo reality, která si vynutí změnu judikatury.⁷⁸

Skutečnost, že SDEU má možnost svou judikaturu změnit, nic přímo nevypovídá o tom, zda či do jaké míry má jeho judikatura precedenční účinky, jelikož možnost překonat vlastní precedenty je zpravidla vlastní i nejvyšším soudům common law. Pouze vypovídá o tom, že unijní právo je dynamicky se vyvíjející právní systém a Soudní dvůr reaguje na tyto proměny (v mnohém jim přispívá). Explicitní překonání judikatury je přitom obecně vhodnější, implicitní změna je kritizovatelná z toho důvodu, že nemusí být jasné, zda soud skutečně judikaturu překonal nebo se spíše pouze odlišil apod.

Soudy členských států judikaturu SDEU překonat nemohou, stejně jako nejsou oprávněny zrušit jakýkoli unijní akt.⁷⁹ Pokud dojdou k závěru, že existuje rozsudek SDEU, který se na jejich věc aplikuje, nemohou daný rozsudek ani překonat, ani jej bez dalšího přejít.⁸⁰ Jediné možnosti, které jim tím pádem zbývají,⁸¹ je judikaturu SDEU aplikovat, nebo podat předběžnou otázku Soudnímu dvoru a vybičdnout jej k přehodnocení své judikatury⁸² (zároveň by vnitrostátní soud měl uvést důvody, proč by dle jeho názoru měl Soudní dvůr rozhodnout jinak) – Soudní dvůr v rozhodnutích opakovaně zmiňuje možnost vnitrostátních soudů podat opakovanou předběžnou otázku, zejména se o „vítané“ opakované předběžné otázky bude jednat tam, kde bude mít předkládající soud nejasnosti ohledně dřívějšího rozhodnutí, kde bude předkládat k posouzení jinou právní otázku nebo předloží nové úvahy a poskytne nové důvody s žádostí o nové, odlišné posouzení.⁸³

Je otázka, jestli a případně jaký je z tohoto pohledu rozdíl mezi povinností položit předběžnou otázku u soudů, proti jejichž rozhodnutí není přípustný opravný prostředek, a soudů, proti jejichž rozhodnutí opravný prostředek přípustný je. U soudů poslední instance je už z čl. 267 SFEU zřejmé, že předběžnou otázku předložit musí, pokud z nějakého důvodu nechtějí dřívější rozhodnutí SDEU aplikovat. *A contrario* by ze znění čl. 267 SFEU vyplývalo, že ostatní soudy tuto povinnost nemají. Takový závěr je ale poněkud nelogický – všechny soudy, ty vyšší i ty nižší, jsou totiž povinny dodržovat unijní právo⁸⁴ a unijní právo zahrnuje i rozsudky Soudního dvora.⁸⁵ Má-li účelem unijního soudnictví a především řízení o předběžné otázce být zajištění jednotného výkladu a aplikace unijního práva, bylo by poněkud závažné, pokud by soudy, proti jejichž rozhodnutí je přípustný opravný prostředek, měly oprávnění judikaturu SDEU nerespektovat a účastníci řízení by tak byli nuceni čekat, až se jejich případ dostane k soudu poslední instance. Nelogičnost takového řešení vynikne ještě více, uvědomíme-li si, že vnitrostátní soudy nejsou zásadně vázány výkladem unijního práva, který provedl jim nadřízený vnitrostátní soud.⁸⁶ Na druhou stranu je potřeba uznat, že závěr, podle něhož všechny soudy mají povinnost položit předběžnou otázku, pokud nechtějí dřívější judikaturu SDEU aplikovat na aktuálně projednávaný případ, naráží na znění čl. 267 SFEU. Není překvapující, že ohledně řešení této otázky nepanuje v literatuře shoda.⁸⁷ Kompromisní řešení (nebo spíše Šalamounské?) zastává Naômé,⁸⁸ která nejprve sděluje, že výklad poskytnutý Soudním dvorem je součástí unijního práva, proto je potřeba jej respektovat a pokračuje tím, že judikatura Soudního dvora se prosazuje i na ostatní soudy členských států (tj. nejen soudy poslední instance), aby následně uzavřela, že „*proti rozhodnutí nižšího soudu nerespektujícímu právo [Unie] tak, jako ho interpretoval Soudní dvůr, je totiž možné vždy podat opravný prostředek a v případě, kdy se věc dostane k soudu, proti jehož rozhodnutím není přípustný opravný prostředek, je tento soud povinen buď zabezpečit respektování práva [Unie] na základě zásady přednosti, nebo položit otázku Soudnímu dvoru*“.

7. Závěr

Předmětem tohoto článku jsou precedenční účinky rozsudků SDEU a jejich působení. Závěrem z něj plynoucím je, že rozsudky SDEU precedenčními účinky nadány jsou a to především ve vztahu k soudům členských států. Z primárního práva ani z rozhodovací činnosti SDEU nelze vyčíst, zda se Soudní dvůr či Tribunál cítí být vázání svými vlastními dřívějšími rozhodnutími obvykle a pouze si vyhrazují možnost se v odůvodněných případech od své judikatury odchýlit, nebo zda se jí vázání ani obvykle být necítí. Vnitrostátní soudy již ale judikaturou SDEU vázány jsou, ve vztahu k nim judikatura SDEU normativní účinky má. Soudní dvůr ani Tribunál o svých rozsudcích jako o precedentech nemluví, pouze generální advokáti v některých případech precedenčnost rozsudků SDEU v některých případech přijímají, v jiných odmítají, v literatuře lze publikací dotýkajících se tohoto tématu nalézt mnoho. Názorová rozdělenost je mezi nimi značná, stejně jako mezi generálními advokáty Soudního dvora.

I ve vnitrostátní literatuře je precedenčnost (závaznost, normativnost) soudních rozhodnutí téma, kterému se věnuje stále větší pozornost a jedná se o téma kontroverzní. Pro přiznání precedenčních účinků rozsudkům SDEU však hovoří více důvodů než pro jejich přiznání vnitrostátním (vyšším) soudům. Co vypovídá precedenčnost jeho rozhodnutí o Soudním dvoru EU samotném? Kromě funkce orgánu rozhodujícího spory má také funkci ústavní a do určité míry normotvornou, i když nemůže v žádném případě nahradit ani být postaven unijnímu normotvůrci (orgánům podílejícím se na legislativním procesu) ani členským státům v pozici pánů Smluv. Soudní dvůr totiž tvoří právo na střední úrovni abstrakce a vyplňuje mezery v právu (které jsou někdy s ohledem na specifika unijního právního řádu a rozhodovacího procesu v Unii značné).

Zaujal Vás tento článek?

Tímto to končit nemusí. Článek najdete ve webové podobě na:

<https://www.iurium.cz/2019/11/28/precedencni-ucinky-rozsudku-sdeu/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

1 Dalo by se argumentovat i ve prospěch uplatnění minimálně některých prvků precedenčního působení rozhodnutí vyšších soudů ve vnitrostátních právních řádech na kontinentu, to ale není předmětem tohoto článku.

2 Kühn například uvádí, že normativní novost není znakem žádné z koncepcí angloamerického precedentu. KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002, s. 270. Dále také BOBEK, Michal et al. *Předběžná otázka v komunitárním právu*. Praha: Linde, 2005, s. 384.

3 Shodně Bobek, *Předběžná otázka v komunitárním právu*, s. 384.

4 CROSS, Rupert. *Precedent in English Law*. 2. vyd. Oxford: Clarendon Press, 1968. Clarendon law series, s. 16.

5 Lord Wright. *Precedents*. University of Toronto Law Journal. Roč. IV, č. 2, 1942, s. 247-277.

6 Totéž potvrzuje i Jacob, který se odkazuje na klasiky anglického práva E. Cokea, M. Hale a na Lorda Denninga. JACOB, Marc. *Precedents and case-based reasoning in the European Court of Justice: unfinished business*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, s. 79.

7 KÜHN, *Aplikace práva ...*, s. 253-256. Shodně HUXLEY-BINNS, Rebecca, MARTIN, Jacqueline. *Unlocking the English Legal System*. 3. vyd. Routledge, 2010. s. 48-49.

8 CROSS, *Precedent in English Law*, s. 150-151. Sir John SALMOND. *Jurisprudence*. Edited by P. J. Fitzgerald. 12. vyd. Sweet&Maxwell, 1966.

9 Komárek, Jan. Reasoning with Previous Decisions. *The American Journal of Comparative Law*, roč. 61, č. 1. OLIPHANT, Heman. A Return to Stare Decisis. *American Law School Review*. Roč. 6, č. 5.

10 TRIDIMAS, Takis. Precedent and the Court of Justice: A Jurisprudence of Doubt? In DICKSON, Julie, ELEFThERIADIS, Pavlos (eds.). *Philosophical Foundations of European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 324.

11 MACCORMICK, Neil, SUMMERS, Robert S. *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. Ashgate: Dartmouth Publishing Company Limited, 1997, s. 1.

12 CROSS, *Precedent in English Law*, s. 36-37.

13 Tamtéž, s. 102-115.

14 Stanovisko generálního advokáta – Warner – 20 září 1977. Renato Manzoni proti Fonds national de retraite des ouvriers mineurs. Věc 112-76.

15 Srov. PECZENIK, ALEKSANDER. The Binding force of Precedent. In MACCORMICK, Neil, SUMMERS, Robert S. *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. Ashgate: Dartmouth Publishing Company Limited, 1997, s. 465-467.

16 Tamtéž, s. 463.

17 Srov. SEHNÁLEK, David. Je soudní rozhodnutí (české i unijní) obecně závazné a má povahu pramene práva? In KYSELOVSKÁ, Tereza, SEHNÁLEK, David, ROZEHNALOVÁ, Naděžda (eds.). *IN VARIETATE CONCORDIA soubor vědeckých statí k poctě prof. Vladimíra Týče*, 2019, s. 297-299.

18 I když i u nás se našli tací, kteří kasační závaznost rozsudků před Ústavním soudem zpochybňovali, ŠÁMAL, P. Závaznost rozhodnutí Nejvyššího soudu. In ŠÁMAL, P., RAIMONDI, G., LENAERTS, K. *Závaznost soudních rozhodnutí – vnitrostátní a mezinárodní náhledy*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 72-76.

19 DVOŘÁK, Bohumil. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí: procesní studie*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 62-69.

20 CROSS, *Precedent in English Law*, s. 3.

21 TRIDIMAS, Takis. *General Principles of EU Law*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 243.

22 Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. října 1987. Foto-Frost proti Hauptzollamt Lübeck-Ost. Věc 314/85.

23 CRAIG, Paul. The Classics of EU Law Revisited: CILFIT and Foto-Frost. In MADURO, M. P., AZOULAI, L (eds). *The past and future of EU law: the classics of EU law revisited on the 50th anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart, 2010.

24 Shodně STEHLÍK, Václav. *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 134-135.

25 To potvrdil Soudní dvůr již v roce 1965 v rozsudku Schwarze. Rozsudek Soudního dvora ze dne 1. prosince 1965. Firma G. Schwarze proti Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Věc 16-65.

26 Viz také MADURO, M. P. Interpreting European Law: Judicial Adjudication in a Context of Constitutional Pluralism. In *European Journal of Legal Studies*. 2007, roč. 1, č. 2, s. 146-147.

27 Odst. 9 rozsudku Soudního dvora za dne 6 října 1982. Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo SpA proti Ministero della sanità. Věc 283/81.

28 Mj. BROWN, Lionell. N., KENNEDY, Tom. *The Court of Justice of the European Communities*. 4. vyd. London: Sweet & Maxwell, 1994, s. 198; LENAERTS, K. et. al. *EU Procedural Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 246; WEGENER, Bernhard. EGV Art. 220 [Wahrung des Rechts]. In CALLIESS, Christian, RUFFERT, Matthias. *EUV/EGV: das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtecharta : Kommentar*. 3. vyd. München: Verlag C.H. Beck, 2007, s. . Rozsudek Soudního dvora za dne 6 října 1982. Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo SpA proti Ministero della sanità. Věc 283/81; Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 9. září 2015. X a T.A. van Dijk v. Directeur van het onderdeel Belastingregio Belastingdienst/X van de rijksbelastingdienst a Staatssecretaris van Financiën. Spojené věci C-72/14 a C-197/14.

29 TÝČ, Vladimír. SEHNÁLEK, David. CHARVÁT, Radim. *Vybrané otázky působení práva EU ve sféře českého právního řádu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2011, s. 170.

30 Zabýval se dále tím, zda nemůže kompetenčním zmocněním být zásada loajální spolupráce zakotvená v čl. 4 odst. 3 SEU, nebo druhý pododstavec čl. 340 zakotvující mimosmluvní odpovědnost Unie, případně čl. 6 odst. 2 SEU (v předlisabonském znění) utvrzující postavení základních práv zaručených Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod coby obecných zásad unijního práva. Ve všech těchto případech ale došel k tomu, že jako právní základ pro dotváření práva Soudním dvorem EU sloužit nemohou. WALTER, Konrad. *Rechtsfortbildung durch den EuGH. Eine rechtsmethodische Untersuchung ausgehend von der deutschen und französischen Methodenlehre*. Berlin: Duncker&Humblot, 2009, s. 135-145.

31 Tamtéž, s. 135-141.

32 „[...] *Rechtsprechung [ist] an Gesetz und Recht gebunden*.“ Čl. 20 odst. 3 Základního zákona [Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland].

33 Obdobně Naomé, Caroline. *Prejudiciálna otázka v európskom práve: Praktický sprievodca*. Z originálu *Le renvoi prejudicial en droit européen: Guide Pratique* přeložil Ján Mazák. Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 210.

34 MIKELSONE, Gundega. The Binding Force of the Case Law of the Court of Justice of the European Union. *Jurisprudencija/Jurisprudence*. Vol. 20, No. 2, 2013, s. 474 a 489-490.

35 Shodně Mikelson, tamtéž.

36 Rozsudek Soudního dvora ze dne 27. března 1963. *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV proti Netherlands Inland Revenue Administration*. Spojené věci 28-30/62.

37 Odst. 14 rozsudku Soudního dvora za dne 6 října 1982. *Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo SpA proti Ministero della sanità*. Věc 283/81.

38 Stanovisko generálního advokáta N. Wahla přednesené dne 13. května 2015. *X a T.A. van Dijk v. Directeur van het onderdeel Belastingregio Belastingdienst/X van de rijksbelastingdienst a Staatssecretaris van Financiën*. Spojené věci C-72/14 a C-197/14, odst. 52-69.

39 Jacob analyzoval 52 rozsudků Velkého senátu SDEU z roku 2010, což představovalo všechny rozsudky Velkého senátu v daném roce, a porovnával je s 52 nálezy mezinárodních investičních tribunálů. Na rozsudcích zkoumal jednak nakolik (jak často) v rozsudcích Soudní dvůr odkazoval na dřívější judikaturu, a jakého charakteru byly citace.

JACOB, *Precedents and case-based reasoning...*, s. 87-89.

40 Tamtéž, s. 116-117.

41 Tamtéž, s. 118-120.

42 Tamtéž, s. 124-125.

- 43 Blíže viz kapitolu 4 D knihy M. JACOBA, *Precedents and case-based reasoning*....
- 44 Tamtéž, s. 100-113.
- 45 Jacob uvádí, že v něm sledovaném vzorku se jednalo o 97 % odkazů. JACOB, *Precedents and case-based reasoning*..., s. 101.
- 46 Odst. 85 stanoviska generální advokátky – Trstenjak – 28 března 2007. Internationaler Hilfsfonds eV proti Komisi Evropských společenství. Věc C-331/05 P.
- 47 Odst. 61 generální advokátky – Kokott – 15 července 2010. Repertoire Culinaire Ltd proti The Commissioners of Her Majesty's Revenue & Customs. Věc C-163/09.
- 48 Stanovisko generálního advokáta – Warner – 20 září 1977. Renato Manzoni proti Fonds national de retraite des ouvriers mineurs. Věc 112-76.
- 49 Odst. 55 stanoviska generálního advokáta N. Wahla přednesené dne 13. května 2015. X a T.A. van Dijk v. Directeur van het onderdeel Belastingregio Belastingdienst/X van de rijksbelastingdienst a Staatssecretaris van Financiën. Spojené věci C-72/14 a C-197/14.
- 50 Ke stejnému závěru dochází mj. i Jacob, Anderson a Demetriou nebo Stehlík. JACOB, *Precedents and case-based reasoning*..., s.219; ANDERSON, David, DEMETRIOU, Marie. *References to the European Court*. 2 vyd. London: Sweet&Maxwell, 2002, marg. č. 14-036 a 14-037; Stehlík, *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*, s. 139.
- 51 BROBERG, Morten P., FENGER, Niels. *Preliminary References to the European Court of Justice*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, s. 452. Thiele hovoří o tom, že závazný je výrok, který je potřeba číst ve světle odůvodnění. THIELE, Alexander. *Europäisches Prozessrecht*. 2. vyd. München: C. H. Beck, 2014, s. 217.
- 52 BARCELÓ, John. Precedent in European Community Law. In MACCORMICK, Neil. SUMMERS, Robert S. *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. Ashgate: Dartmouth Publishing Company Limited, 1997, s. 427.
- 53 CROSS, *Precedent in English Law*, s. 36.
- 54 Představme si například náš Nejvyšší nebo Nejvyšší správní soud.
- 55 BOBEK, Michal. KÜHN, Zdeněk et al. *Judikatura a právní argumentace*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Auditorium, 2013. s. 65.
- 56 Pravidla plynoucí z rozsudků SDEU se tedy pohybují na střední úrovni abstrakce. JACOB, *Precedents and case-based reasoning*..., s. 76-80.
- 57 Stehlík, *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*, s. 139.
- 58 Rozsudek Soudního dvora ze dne 12. června 1980. Express Dairy Foods Limited proti Intervention Board for Agricultural Produce. Věc 130/79.
- 59 MACKENZIE STUART, Alexander. WARNER, Jean-Paul. Judicial Decision as a Source

of Community Law. In GREWE, Wilhelm (ed.) *Europäische Gerichtsbarkeit und nationale Verfassungsgerichtsbarkeit: Festschrift zum 70. Geburtstag von Hans Kutcher*. Baden-Baden: Nomos, 1981, s. 279-281.

60 ARNULL, Anthony. Interpretation and Precedent. In ANDENAS, Mads, JACOBS, Francis (eds.). *European Community Law in the English Courts*. Oxford: Oxford University Press, 1998 s. 134.

61 Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. února 1978. Minister for Fisheries proti C.A. Schonenberg a dalším. Věc 88/77. Viz také KOOPMANS, Thijmen. Stare decisis in European Law. In *Juridisch Stippelwerk*, 1991, s. 316.

62 Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 14. června 2007. Komise Evropských společenství proti Belgickému království. Věc C-422/05. Viz také BROBERG, FEMGER, *Preliminary References to the European Court of Justice*. 2. vyd., s. 451.

63 BEBR, Gerhard. Preliminary rulings of the Court of Justice: Their Authority and Temporal effect. *Common Market Law Review*, 1981, s. 486.

64 ARNULL, Anthony. 'Owning up to fallibility: Precedent and the Court of Justice'. *Common Market Law Review*. 1993, roč. 30, č. 2, s. 262.

65 Brown a Kennedy jsou toho názoru, že by Tribunál měl být vázán rozhodnutími SD, protože dle Statutu je odvolacím důvodem proti rozhodnutí Tribunálu porušení právních předpisů Tribunálem a rozsudky, které dle autorů přirozeně tvoří součást unijního práva, tudíž musí být respektovány. BROWN, KENNEDY, *The Court of Justice of the European Communities.*, s. 351.

66 Je-li věc vrácena Tribunálu, je tento tribunál vázán právním názorem obsaženým v rozhodnutí Soudního dvora.

67 Rozsudek Soudu prvního stupně (druhého rozšířeného senátu) ze dne 5. června 1996. NMB France SARL, NMB-Minebea-GmbH, NMB UK Ltd a NMB Italia Srl proti Komisi Evropských společenství. Věc T-162/94, odst. 36.

68 BARCELÓ, *Precedent in European Community Law*, s. 430-432, ARNULL, *Interpretation and Precedent*, s. 128-130. STEHLÍK, *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*, s. 118.

69 Rozsudek Soudního dvora ze dne 17. října 1990. SA CNL-SUCAL NV proti HAG GF AG. Věc C-10/89.

70 Rozsudek Soudního dvora ze dne 3. července 1974. Van Zuylen frères proti Hag AG. Věc 192-73.

71 Rozsudek Soudního dvora ze dne 24. listopadu 1993. Trestní řízení proti Bernardu Keckovi a Danielu Mithouardovi. Spojené věci C-267/91 a C-268/91.

72 Rozsudek Soudního dvora ze dne 11. července 1974. Procureur du Roi proti Benoît a Gustave Dassonville. Věc 8-74.

73 BARCELÓ, *Precedent in European Community Law*, s. 431.

74 Rozsudek Soudního dvora ze dne 20. února 1979. Rewe-Zentral AG proti

Bundesmonopolverwaltung für Branntwein. Věc 120/78.

75 Viz také TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 7. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017, s. 176-177.

76 JACOB, *Precedents and case-based reasoning...*, s. 243.

77 TRIDIMAS. *Precedent and the Court of Justice: A Jurisprudence of Doubt?*, s. 323.

78 JACOB, *Precedents and case-based reasoning...*, s. 163-176.

79 Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. října 1987. Foto-Frost proti Hauptzollamt Lübeck-Ost. Věc 314/85.

80 HARTLEY, Trevor. C. *The Foundations of European Union Law*. 7. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 318-319; BROWN, KENNEDY, *The Court of Justice of the European Communities*. s. 353, také stanovisko generálního advokáta – Léger – 8 dubna 2003. Gerhard Köbler proti Republik Österreich. Věc C-224/01.

81 Přirozeně je také možností vnitrostátního soudu od judikatury SDEU se odlišit, nicméně pak by se stricto sensu nejednalo o případy, které jsou v podstatných rysech shodné, a při jejichž řešení je nutno aplikovat předmětný rozsudek SDEU. BOBEK, Michal, KOMÁREK, Jan. Koho vážou rozhodnutí ESD o předběžných otázkách. *Právní rozhledy*, 2004, č. 19-20.

82 Broberg, Fenger, *Preliminary References to the European Court of Justice*, s. 265.

83 Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 11. června 1987. Pretore di Salò proti X. Věc 14/86, odst. 12; nebo usnesení Soudního dvora ze dne 5. března 1986. Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. proti Spolkové republice Německo. Věc 69/85.

84 Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 28. června 2001. Gervais Larsy proti Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (INASTI). Věc C-118/00. odst. 52.

85 Rozsudek Soudního dvora ze dne 19. ledna 1993. Komise Evropských společenství proti Italské republice. Věc C-101/91. odst. 22-24.

86 BROWN, KENNEDY, *The Court of Justice of the European Communities*, s. 354; ARNULL, Interpretation and Precedent, s. 135-136, rozsudek Soudního dvora ze dne 16. ledna 1974. Rheinmühlen-Düsseldorf proti Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Věc 166-73.

87 Thiele cituje autory, kteří zastávají jak jeden, tak druhý názor na řešení tohoto problému. THIELE, *Europäisches Prozessrech.*, s. 218.

88 Naômé, *Prejudiciálna otázka v európskom práve*, s. 210.